

Українська устна словесність в українській літературі й голосах чужинців.

Володимир ГНАТЮК (/taxonomy/term/3917)

Етнографія — наука ще недавня, бо її початки ледви сягають другої половини XVIII ст., а розвинула ся вона вповні аж у минулім, XIX століттю, але її значінне дуже велике, бо вона не тільки викликала переворот у життю цілого ряду менших і більших народів спонукуючи їх національне відродженне, але й мала рішучий вплив на літератури в цілій Європі, давши основу в них романтичному напрямови, з якого розвив ся опісля реалістичний напрям. Українська етнографія, не вважаючи на то, що український народ позбавлений вищих культурних верств і державної організації та звязаних з нею культурно-наукових інституцій, які підпирали-б постійно його культурно-наукові змагання, не тільки не полишила ся по заді в сім загальнім поході, але в неоднім напрямі вибила ся наперед і випередила інші народи*, через що й її заслуги ще тим більші. Яку саме участь узяла українська етнографія, докладнійше говорячи, українська народня поезія в тім загальнім поході, про се най посвідчать отсі факти, які наведу для прикладу по можности в як найкоротшій формі.

Українська народня поезія почала пробивати собі дорогу до літератури ще в XVIII ст. Крім цілого ряду пісень, зложених чистою народньою мовою, а надрукованих у ріжних збірниках усуміш із російськими піснями, або видобутих із рукописів і оголошених аж остатніми літами, добавчуємо вплив народньої поезії вже на українським філософі Г. Сковороді. Його пісня: "Ой, ти птичко желтобока," — уложена на народній основі. В його творі: "Разговоръ дружескій о душевномъ мирѣ" полишали ся виразні сліди народніх оповідань. Подибують ся у нього також українські пословиці та вірування. У творах другого тогочасного письменника, Некрашевича, подибуємо також народні впливи, особливо вірування. Визначають ся тим особливо його вірші "Исповѣдь" (1789) та "Ярмарок" (1790). Та найсильнійший слід витиснула народня поезія на батьку нової української літератури, Івані Котляревським. У його головнім творі "Енеїді" розсипані густо ріжні народні звичаї, ігри й забави, вірування, ліки, танці, потрави. В однім місці маємо вичислені історичні пісні, співані в часах поета:

*Про Сагайдачного співали,
Либонь співали і про Січ,
Як в пікінери набирали,
Як мандрував козак всю ніч,
Полтавську славили шведчину,
І неня як свою дитину
З двора проводила в поход.
Як під Бендерю воювали...*

У другім місці поет згадує цілий ряд казок, які очевидно знав добре:

*Котигорох, Іван Царевич,
Кухарчич, Сучич і Налетич,
Услужливий Кузьма Демян,
Коцій з прескверною Ягою,
І дурень з ступою новою,
І славний рицарь Марціпан.*

Згадують ся ще казки і в інших місцях. У драматичних творах І. Котляревського полишила народня поезія також глибокі сліди: його "Москаль Чарівник" оснований на народнім оповіданню, а в "Наталці Полтавці" побіч ріжних дрібниць приводять ся цілі народні пісні.

Твори другого визначнійшого письменника, Гр. Квітки-Основ'яненка, пересякнені також наскрізь народньою поезією. Я не можу вдавати ся тут у подробиці, зазначу лише що найважнійше. Отже оповідання: Мертвецький Великдень, Підбрехач, На пущанне як завязано, Пархимове сніданне — засновані на народніх темах, Конотопська відьма оперта на народніх віруваннях. В Марусі маємо цілий весільний обряд, похоронний і народне лічення. У Сватанню на Гончарівці, Козир дівці, От тобі скарб і деяких інших маємо відгуки ріжних звичаїв і пісень.

Під яким сильним впливом народньої поезії стояв Т. Шевченко, про те знаємо не лише з його дневника, але й від його знайомих. Він записував пісні, співав їх радо й дуже часто бували вони його одинокою розрадою в сумнім життї. Через те в його поезіях не тільки згадують ся пісні, але декуди наводять ся чи в оригіналі, чи в перерібці. Його Перебендя

*Сяде собі, заспіває:
Ой, не шуми, луже!..
Заспіває про Чалого —
На Горлицю зверне;
З дівчатами на вигоні
Гриця чи веснянку,
А у шинку з парубками
Сербина, Шинкарку;
З жонатими на бенкеті
(Де свекруха злая) —
Про тополю, лиху долю,
А потім: У гаю;
На базарі про Лазаря,
Або щоб те знали,
Тяжко, важко заспіває,
Як Сїч руйнували...*

У поезіях Т. Шевченка подибуємо також народні звичаї й вірування, подибуємо згадки і про народні оповідання та перекази. Приходять і приповідки. А вже про порівнання, епітети, символи, ритміку то й не говорити — такі вони наскрізь народні.

Також на інших наших письменниках відбиваєть ся в більшій або меншій мірі народня поезія, і то аж до найновіших часів. Не можу докладнійше спинювати ся над тим, бо се завело-б за далеко і замість статейки вийшла-б ціла брошура, та все-ж коротенько, не думаючи вичерпувати матеріялу, згадаю що найважнійше.

Такі твори П. Куліша, як "Україна", "Циган", "Півпівника", се ніщо инше, як вільні перерібки народніх пісень та оповідань. Але й у повісти "Чорна Рада" та в оповіданнях: Гордовита пара, Дївоче серце, Мартин Гак, Сїчові гості, ба навіть у перекладі Товкач видні сильні слїди народньої поезії у формі наводжених пісень, пословиць, загадок і т. ин., не згадуючи про загальний народній кольорит. У численних оповіданнях Ганни Барвінок не тільки порозсипувано всюди багато народніх пісень, але й вони самі або підслухані народні розмови (Лихо не без добра, В осени літо), або основані на таких темах, що мають широкі паралелі у світовім фольклорі (Половинщик). Переважно малює авторка справдішні події з народнього життя, які їй довелось бачити, через те навіть назва її збірки оповідань звучить: "Оповідання з народніх уст" (1902). — Над народнім кольоритом оповідань Марка Вовчка нема що багато спинювати ся, бо се загально відома річ, а деякі оповідання (Кармелюк, Девять братів і десята сестриця Галя) зачерпнені просто з народнього джерела. — Оповідання Д. Мордовця (Старці, Дзвонарь, Салдатка, повість Дві долі та численні московські повістки) виказують повно народніх елементів. — Багато оповідань О. Стороженка (Се така баба, шо чорт їй на махових вилах чоботи оддавав, Вчи лінивого не молотом, а голодом, Не впусти рака з рота, Два брати, Лучше нехай буде злий, ніж дурний, Розумний бреше, щоб правди добути, Дурень, Жонатий чорт, Скарб, Голка) — се ніщо инше, як перерібки народніх оповідань, а його повість "Марко Проклятий" основана також на народніх мотивах. — Переважна частина творів поета О. Руданського (Байки, Прислїв'я, Приказки, Байки світовії в співах, деякі пісні) се талановиті віршовані перерібки народніх оповідань. — Усі наші поети, що писали байки (Ев. Гребінка, Л. Глїбів, Павло Свій, М. Старицький, Б. Грінченко, Я. Жарко), користували ся в більшій або меншій мірі народніми мотивами. Те саме треба сказати і про наших драматургів, починаючи від Ів. Котляревського й не виключаючи навіть батьків українського театру М. Кропивницького, М. Старицького і Ів. Тобилевича, які не тільки обробляли народні мотиви, але й пересипували свої твори густо народніми пословицями та піснями. — Деякі твори Ю. Федьковича (Довбуш, поема й драма, Шипїтські берези й инші), Ів. Франка (Без праці, Украдене щастє, Поема про білу сорочку, деякі пісні у збірці Зівяле листє, деякі притчі, Легенди та розділ: До Бразилїї, у збірці Мій Измарагд, й инші), Н. Кобринської (прим. Чудовище), М. Коцюбинського (Хо, Тїни забутих предків), О. Кобилянської (Не ходи, Грицю) и інших письменників — основані також на народніх оповіданнях і піснях, або бодай нав'яні народньою поезією. Дуже корисний вклад уніс би в історію нашої літератури той, хто підоймив ся-б праці, в якій розібрав би подрїбно ті твори наших письменників, на яких відбив ся вплив народньої творчости. Аж тоді виявила ся-б вповні зв'язь між нашою писаною й устною літературою і аж тоді присвячено би більше уваги та часу науки народній поезії по наших школах.

Яку моральну силу має наша народня поезія, показує факт, що під її впливом спинили українськими письменниками та діячами навіть такі люде, що вродили ся як члени інших націй, як ось: М. Костомарів, Марко Вовчок, Ол. Ефименко, Павлин Свенціцький (Павло Свій), Ол. Русів, Вол. Перетц, Б. Ярошевський та инші.

Та се не диво, що наша народня поезія полишила глибокі слїди на наших письменниках; подібну прояву можна завважати і в інших народів. За те нелегко подибати прояв, щоб якась народня поезія впливала на чужих письменників. У нас мало се місце й се найліпший доказ незвичайної краси та сиди нашої народньої поезії.

Особливо голосно відбила ся наша народня поезія в польській літературі, де свого часу була витворила навіть окрему, так звану українську школу. Назву тут поодинокі імена, давніші й новіші, не входячи в ніякі подробиці. Та хто цікавиться сею справою, може докладно познайомити ся з нею з окремих праць**. Наша народна поезія полишила сліди на отсих польських письменниках: А. Бельовский, А. Гроза, Т. Олізаровский, Л. Севменський, А. Мальчевский, Голславский, Гоциньский, Ю. Словацкий, Й. Корженевский, Й. Крашевский, Ю. Турчинський, Висоцкий. Вона викликала також зацікавленне у цілого ряду польських записувачів та етнографів, які зібрали доволі багато ріжного матеріалу й опублікували його, хоч по все при тім поступали критично. Ось їх імена: Вацлав з Олеска, Жегота Павлі, К. Вуйціцький, Й. Туровский, Е. Руліковський, А. Новосельський (Марцінковський), Т. Стецкий, Баронч Садок, Ц. Найман, О. Кольберг, І. Коперницький, Й. Мошинська, Б. Поповський, С. Шаблевська, С. Рокосовська, М. Томашевська, З. Стадницка, А. Плещинський, Ю. Талько-Гринцевич, З. Грінборг-Стшетельська, Й. Вайгер, С. Сокальський, Ф. Равіта Гавронський, Мрочко, Вайгель, Шнайдер і інші.

В московській літературі вплив української поезії на перший погляд менший, але лише тоді, коли з неї відтягнуть ся тих письменників, що писали по московськи, а були Українцями з роду (М. Гоголь, Д. Мордовець й інші). Так, українська народня поезія полишила великі сліди в літературній діяльності отсих письменників (Українців з роду підчеркуємо): В. Капніст (переробив народню пісню: Стоїть явір над водою), К. Рилєєв (Ольга при могилі Ігоря, Рогнеда, Богдань Хмельницькій, Войнаровській, Исповідь Наливайка), О. Пушкин (Полтава, Казакъ, Гусарь), Г. Данилевський (Українські сказки, Разбойникъ Гаркуша). А. Афанасєв-Чужбинський (Поїздка въ Южную Россію, т. I—II), Г. Мачтет (Бѣлая панна), В. Короленко (Слѣпой музыкантъ, Лѣсъ шумить) і деякі інші новіші. Між російськими етнографами подибуємо також таких, що наймали ся українською етнографією: кн. М. Цертелєв, І. Кульжинський, І. Срезневский, В. Пассек, А. Дмитрюков, А. Терещенко, А. Афанасєв, Де-Волян, Н. Іванов, М. Янчук. Іще більше імен подибуємо між російськими вченими, що в своїх працях займали ся й українською народньою поезією. Ось вони: Ф. Буслєєв, А. Серов, А. Галахов, Ор. Мілер, Г. Надхін, О. Веселовский, О. Пипін, М. Петров, П. Батюшков, М. Владимірський-Буданов, І. Жданов, Г. Потанін, В. Каллаш, М. Сперанский, П. Сокальський, Ф. Корш і інші (підчеркнені — Українці з роду).

Також між іншими народами подибуємо учених та етнографів, що признають багатство та красу української народньої поезії. Споміж Німців І. Бідерман (Die ungarischen Ruthenen) і Ф. Р. Кайндль оголосили цілий ряд цінних праць з обсягу української етнографії, Ф. Боденштедт (Die poetische Ukraine, 1845) та А. Л. Штаффе-Сімігінович (Kleinrussische Volkslieder, 1887) перекладали наші пісні на німецьку мову, а відомий письменник К. Француз, що брав до своїх творів теми також із українського життя (Боротьба за право), писав про наші пісні з великим признанням. Красу українських пісень признавали також Французи Рамбо (L'Ukraine et ses chansons historiques, 1875) та Л. Леже (Recueil de contes populaires slaves, 1882) та Англієць Ральстон (Little russian Poetry, 1874). Чехи А. Єдлічка (Собраніє малорос. нар. пѣсень, ч. I—II, 1885), Ф. Черний (Osm malorus. narod. pisni, 1862), Л. Куба (Slovanstvo ve svych spevech, 1889) видавали наші пісні, Й. Махаль писав про наші думи (O bohatsyrskem epose slovanskem, розд. III) та про наші міти (Nakres slov. bajcalovi, 1891), Ф. Ржегорж оголосив цілий ряд праць із нашої етнографії, а Ю. Полівка висловляє ся все з великим признанням про наші етнографічні видання.

Не зашкодить іще навести тут кілька голосів чужинців про нашу мову й народню поезію, з яких наглядно видно, як вони її цінили.

Московський подорожний Лапшин в "Украинскомъ Вѣстникѣ" (1916) хвалить Українців особливо за історичні пісні й каже між іншим: "Їх пісні ніжні, виразисті й часто протяжні. Українці перевищають майже всіх жителів Росії гнучкістю, чистотою та приємністю голосів. Придворні хори зложені майже з самих Українців... Коли генії тої країни звернуть увагу на українську мову й вироблять її, тоді Українці будуть може конкурувати щодо слави своїх наукових творів із найкультурнішими народами Європи."

Москаль А. Павловский так полюбив українські пісні, що через них став прихильником української мови, вивчив її та зложив її першу граматику (1818). У передмові говорить він про се ось що: "Коротко скажу, що живучи кілька літ на Україні, я міг доволі приспособити ся до національного характеру її жителів. Я завважив у них щось приємно мелянхолійне... Вони мають природну проникливість, бистрість, нахил до музики та спосібности до співу. Гостинність і простота звичаїв творять їх дійсні прикмети... В ділових справах вони справедливі, в замірах основні, люблять порядок і чистоту, працюють поволі, але докладно, до науки схильні мабуть від природи. Їх пісні майже все сумні. Укрита в них мудрість, непримусене висловлювання думок і блискуча ніжність та невинність безприкладні. Що може вразити сильніше, як прислухати ся, коли Українці вечерами у літній порі співають свої сумні пісні!"

Німецький поет Фр. Боденштедт, що переклав збірку українських народніх пісень на німецьку мову (1845), говорить: "Українська мова найзвучніша з усіх славянських і з великими музикальними завдатками". "Ні в якій іншій землі дерево народньої поезії не дало таких величніх плодів, ніде дух народу не відбив ся так живо й світло в піснях, як в Українців. Який чулий подув суму, які чисто людські почування висловлюють ся в піснях, що козак співає на чужині! Яка ніжність разом із мужньою силою проймає його любовні пісні! Треба ще особливо вказати на такт і чистоту, що панують у тих піснях. Конче треба признати, що народ, котрий може співати такі пісні й любить ся ними, повинен стояти зовсім не на низькім ступні розвитку."

Московська письменниця Соханська (псевдонім: Кохановська) висловила ся в листі (1871) до Івана Аксакова про українські пісні так: "Від урожайних рівнин нашого благословенного півдня, від границь його зелених степів леть ся українська пісня. Заслухуючи ся в її переливи, в основну співну мелодію її голосу, дивуєш ся, з якого закутка людської душі, з якої поетичної глибини виливають ся ті звуки, які не потребують учити ся від наших наук облагороднюваного почування. Якеж воно природно благородне в тій народній пісні! Яка в ній поетична тонкість і жіноча краса та граціозна мірність!"

Відомий московський поет гр. Олексій Толстой писав у листі про українські пісні так: "Мій брат у перших, Лев Мих. Жемчужников, приїхав з України та привіз звідти чарівні національні мотиви. Вони вразили моє серце. Ніякий інший народ не виявив себе в піснях так яскраво й гарно, як український. Слухаючи їх, бачиш краще давнину, ніж читаючи Гоголя".

Інший знов Славянин, Люкшіч, говорить Slavische Blatter, 1874, I., 6) так: "Мова Українців, що живуть серед Славянства, найбільше зближаєть ся до великоруської (московської), але зрозуміла легко всім іншим Славянам; вона визначаєть ся гармонією, легкістю й між усіма її рідними мовами півночі має найбільше приспособлення до музики й співу. Народня поезія українська найбагатша в Європі. Вона визначаєть ся естетичними вартостями й поетичним натхненнем, влучністю вислову й має в собі щось, що підіймає, щось величне, чутливо чуле, меланхолійне та живописне."

Проф. В. Ягіч (пор. Дунай в славян. народ. поезії) називає українську народню поезію найбагатшою, найширшою та найкращою у Славянщині. Її цінять також Тальві, Кольберг, Короленко й ин. "Українські пісні вражають не тільки чужих чулих людей; вони і загалом роблять велике вражінне на чужоземне громадянство" (М. Сумцов, Малюнки, 75). Коли-ж чужинці так цінять нашу народню поезію, коли вона впливала на стільки чужих письменників, коли стільки чужинців займало ся нею, записувало, видавало та студіювало, наскільки-ж більше повинні ми шанувати її, цінити, берегти, публікувати та студіювати?

* Для порівняння наведу тут деякі важніші видання. Перший, хто звернув увагу на народні (шотландські) пісні, се Макферсон-Персі зі своєю книжкою "Reliques or ancient english Poetry" (1765). Далі пішли німецькі пісні Гердера (1758—1779): шотландські баяди Вальтер-Скота (1802—1803); німецькі пісні Брентана й Арніма (1808); сербські пісні В. Караджіча (1812, 1817—1818, 1823); ряд праць братів Грімів, що мали великий вплив також на інші народи: Die Kinder- und Haus- Märchen (1812—1822), Deutsche Sagen (1810—1818), Deutsche Rechtsaltertumer (1828), Deutsche Mythologie (1835); московські пісні Кіриші Данілова (1818); українські пісні кн. М. Цертелева (1818); чеські пісні Челаковського (1822—1827); українські пісні М. Максимовича (1827, 1834, 1840); українські й польські пісні Вацлава з Олеська (1833), українські пісні І. Срезневського; опис українського весілля О. Лозинського (1835); українські пісні П. Лукашевича (1836); українські пісні в Русалці Дністровій (1837); польські й українські оповідання та перекази К. Вуйціцького (1837); польські пісні Ж. Павлі (1838); українські пісні Ж. Павлі (1839—1840); сербські пісні Мілошевича (1837); польські пісні Конопки (1840); українські приповідки Г. Лькевича (1841); українські пісні А. Метлинського (1854); українські пісні й оповідання в "Записках о Южной Руси" Куліша (1855—1856); українські пісні М. Костомарова в збірнику Д. Мордовця (1858); "Сказанія рус. народа" Сахарова (1838); московські пісні П. Кіреєвського (1860); московські пісні Рибнікова (1861); Безсонова "Кальки перехожіє" (1861); українські пісні Я. Головацького почали друкувати ся в "Чтеніяхъ" 1863. Зі збірок інших народів хочу ще зазначити: німецькі пісні Ерліха (1834—1837); Фірменіха (1848); Уланда (1844); французькі збірки: бретонські Де ля Вільмарка (1839); Шанфлері (1860); провансальські Арбо (1862); Піймегра (1865); італійські збірки: Томасо (тосканські, корсиканські, ілїрійські, грецькі, 1841); Biblioteca delle tradizioni popolari sicil. Д. Пігерки (від 1870) і т. д. Про обем і значінне української етнографії можна поінформувати ся з отсих праць: Б. Грінченко, Литература украинскаго фольклора, 1770—1900 (1901 р.). — А. Пыпинъ, Исторія русской этнографіи (4 томи; том 3: Этнографія малорусская). — Н. Сумцовъ, Современная малорус. этнографія (часть I. 1893; часть II, 1897), — О. Огоновский, Исторія литературы рускои, часть IV (1809). — М. Сумцов, Малюнки з життя українського народного слова (Сборникъ, Харьков, Историко-Филологическаго Общества, XIX, 1910). Погляд на загальну етнографію можна виробити собі найліпше на підставі якогось німецького підручника, напр. R. F. Kaindl, Die Volkskunde. Ihre Bedeutung, ihre Ziele und ihre Methode (1903).

** Пор. St. Zdziański, Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XIX wieku, 1901. — Др. Ол. Колесса, Українські народні пісні в поезіях Б. Залеского, 1892. — Др. О. Колесса, Українська ритміка ludowa w poezjach B. Zaleskiego, 1900. — Dr. F. Kallenbach, Tjo obrzędowe Dziadów (1898) й інші.

[Вістник Союзу визволення України]

27.08.1916

До теми

Пісні, виявляєть ся, однакові у всіх культурах (/node/93772)

Народна ноша Яворівщини з перед чверть століття (/node/87872)

В справі української літературної мови (/node/82334)

В справі української правописи (/node/82333)

Війна і народні вірування. (/node/76660)

Етнічними росіянами признаєть ся 6% українських громадян. (/node/64710)

Share 0

0 Comments Sort by Oldest

Add a comment...

Facebook Comments Plugin

Збруч

Like Page 16K likes

Номо сариєнс - креативні, як ніхто

267 генів відрізняють наш вид від неандертальців і шимпанзе.

20.05.21 | | Наука

(/node/105295)

18 днів і 19 музичних подій

Володимир Сивохіп

Львівська національна філармонія імені Мирослава Скорика, за доброю традицією завдовжки у сорок років, в останній декаді травня запрошує на феєрію майстерності – найстаріший та наймасштабніший в Україні Міжнародний фестиваль музичного мистецтва «Віртуози».

19.05.21 | | Штука

(/node/105247)

Прекрасний старий світ українців

Володимир МОЛОДІЙ

«Якби залишилися тоді на Польщі, жили би добре», – говорила моя бабуся. Жаль, який люди пронесли через все життя, можна передати достоту влучною метафорою беззвучного крику.

19.05.21 | | Галичина

(/node/105248)

Імена і суб'єктність

Анастасія Левкова

Транслітерація слов'янських власних назв – на противагу адаптації – стає дедалі поширеніша, і, либонь, не випадково

18.05.21 | | Дискурси

(/node/105217)

Що це за народи?

Роман Сольчаник

Ми знаємо, чим закінчилося обрання шоумена на найвищу державну посаду в Сполучених Штатах. З огляду на це, могуть лише сподіватися, що США й Україна це «дві великі різниці»

18.05.21 | | Дискурси

(/node/105215)

Нова форма бактерій

Археї у гарячих джерелах розкладають рослинний матеріал, не виділяючи метану.

(/node/105235)

Руйнівник Січі на берегах Збруча

Дмитро ПОЛЮХОВИЧ

Знайдена найдавніша реліквія Старого кордону – могила донського козака, датована кінцем XVIII століття.

18.05.21 | | Галичина

(/node/105233)

Джерела близькосхідного протистояння

Петро ГЛАДІЄВСЬКИЙ

Допоки не буде розірвано зв'язок палестинців з Москвою, миру на Близькому Сході марно сподіватися.

18.05.21 | | У світі

(/node/105224)